

Nr 44.

Ankom till riksdagens kansli den 24 maj 1940 kl. 2 e. m.

Utlåtande i anledning av väckta motioner om översyn av lagstiftningen angående rekvisition för krigsmaktens behov.

Första lagutskottet har till behandling förehaft två inom riksdagen väckta, till lagutskott hänvisade motioner, nr 79 i första kammaren av herr *Tjällgren* och nr 187 i andra kammaren av herr *Hallagård m. fl.* I motionerna, vilka äro likalydande, anhålles, att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t ville hemställa om översyn av gällande rekvisitionslagstiftning med hänsyn till gjorda erfarenheter, ävensom att därvid förslag till sådana lagändringar måtte utarbetas och föreläggas riksdagen, varigenom skälig ersättning lämnas för all enskild egendom, som med stöd av rekvisitionslagen tages i anspråk, samt för intrång.

Beräffande de skäl som anförts till stöd för motionärernas anhållan får utskottet, i den mån redogörelse därför ej lämnas här nedan, hänvisa till motionerna.

Enligt 74 § regeringsformen äger Konungen, då enligt beslut av Konungen i statsrådet och efter utfärdande av riksdagskallelse rikets krigsmakt eller någon del därav ställes på krigsfot, i den ordning, på det sätt och på de villkor samt med den skyldighet för staten till ersättning, som bestämmes i särskild av Konungen och riksdagen samfällt stiftad lag, låta av kommuner eller enskilda utfordra förnödenheter och tjänstbarheter, som må vara att i orten tillgå och som erfordras för fyllande av sådana krigsmaktens oundgängliga behov, vilka icke på annat sätt kunna med tillräcklig skyndsamhet tillgodoses. Med stöd härav hava utfärdats följande nu gällande lagar, nämligen lagen den 31 mars 1938 angående skyldighet för kommuner och enskilda att fullgöra rekvisitioner för krigsmaktens behov (rekvisitionslagen), lagen den 9 april 1926 angående anskaffande av fartyg för krigsmaktens ställande på krigsfot (fartygsuttagningslagen) samt lagen den 27 april 1934 om anskaffning av hästar och fordon för krigsmaktens ställande på krigsfot (häst- och fordonsanskaffningslagen).

Rekvisitionslagen avser att tillgodose den tillfälliga och lokala militära behovstäckningen. Efter mobilisering må Konungen bestämma, att vissa närmare angivna förnödenheter och tjänstbarheter, som finnas i orten och erfordras för fyllande av sådana krigsmaktens oundgängliga behov, vilka ej kunna tillgodoses med tillräcklig skyndsamhet på annat sätt, må rekvire-

ras från kommuner eller enskilda. Rekvisitionsrätt tillkommer de militära myndigheter, Konungen meddelat sådan rätt. Genom rekvisition må anskaffas eller tagas i anspråk exempelvis kvarter, stallrum och plats under tak för materiel m. m.; mat i kvarteren, slaktdjur, proviant, foder och annat dylikt; bränsle, lyse och lägerhalm; beväpnings- och utrustningspersedlar; arbetsmanskaf; rid-, drag- och lastdjur, anspanss- och motorfordon; ävensom fartyg. Rekvisitionslagen förutsätter såsom det normala, att egendomen övertages med äganderätt, såvida fråga ej är om fastigheter eller om anläggningar av olika slag. Rekvisition må ej omfatta annat än vad som finnes att tillgå hos den, som skall fullgöra rekvisitionen, ej heller sådant, som är oundgängligen nödvändigt för dennes behov och näring. Kvarter lämnas i mån av utrymme i tillgängliga hus och byggnader. Invånarna äro dock ej skyldiga att lämna de rum och sängar, där de vanligen hava sitt nattläger, ej heller de stallrum som oundgängligen erfordras för egna djur. Mat som lämnas i kvarteren skall vara efter ortens sed. Avses vissa slag av förnödenheter eller tjänstbarheter och är ej rekvisitionen ställd omedelbart till den, som skall fullgöra densamma, ansvarar kommunen för rekvisitionens utgörande. Beträffande vissa rekvisitionsobjekt, såsom fartyg, fordon, industriella anläggningar och verkstäder, är innehavaren skyldig att om så påfordras tåla eller vidtaga ändring i avseende å utrustning eller inredning. Vid försummelse att fullgöra rekvisition kan administrativ eller kommunal myndighet och i brådskande fall, då civil myndighet ej finns att tillgå, även militär myndighet uttaga det rekvirerade.

I princip gäller att vad enligt rekvisition utgjorts skall ersättas av statsmedel. Undantag härifrån stadgas i 5 §, som är av följande innehåll:

Ersättning utgår icke för nyttjande av obegagnade byggnader, skogs- och hagmarker samt obrukade fält, ej heller för kvarter, stallrum och plats under tak för materiel m. m.

Pågår inkvartering under så lång tid, att kvartervärden därigenom åsamkas särskilda kostnader eller avsevärda olägenheter, må dock ersättning utgå med skäligt belopp.

Huvudregeln för bestämmandet av ersättning är i övrigt den, att för förnödenhet, som övertages med äganderätt, samt för tjänstbarhet skall lämnas ersättning med belopp, som prövas skäligt med hänsyn till nödvändiga kostnader vid produktion eller återförsäljning, normal handelsvinst eller andra på prissättningen regelmässigt inverkan förhållanden. För förnödenhet, som tages i anspråk med nyttjanderätt, skall lämnas ersättning efter samma grund för den för upplåtaren förlorade avkastning eller nytta. Har ändring eller förflyttning vidtagits beträffande inredning eller utrustning av egendom som upplåtits med nyttjanderätt, må efter vad skäligt finnes ersättning lämnas för den kostnad upplåtaren i följd därav fått vidkännas. Har skada eller avsevärd försämring uppkommit å förnödenhet, som tagits i anspråk med nyttjanderätt, lämnas skäligt ersättning härför.

För avgörande av ersättningsfrågor skola finnas en riksvärderingsnämnd för hela riket samt lokala värderingsnämnder för varje landstingsområde

och stad som ej deltagar i landsting. Kan på förhand lämpligen bestämmas efter vilka pris ersättning bör utgå för fullgjord rekvisition, skola taxor å nämnda pris upprättas. Är taxa tillämplig, fastställes ersättningen av den myndighet, som mottagit det rekvirerade eller har uppsikt över rekvisitionen fullgörande. Om någon förmenar, att tillämpning av taxa på grund av särskilda omständigheter innefattat synnerlig obillighet i fråga om ersättning till honom, må han söka ändring hos riksvärderingsnämnden. Finnes ej pris utsatt i taxa, bestämmas ersättningen av den lokala värderingsnämnden, såvida ej är fråga om ersättning för kvarter eller om belopp, överstigande 20,000 kronor, då riksvärderingsnämnden bestämmer ersättningen. Ersättningen skall bestämmas med hänsyn till det gängse priset å förnödenheten och tjänstbarheten vid tiden för rekvisitionen utgörande. Ändring i lokal värderingsnämnds beslut i ersättningsfråga sökes hos riksvärderingsnämnden, vars beslut ej må överklagas.

Fartygsuttagningslagen samt häst- och fordonsanskaffningslagen medgiva kronan rätt att — likaledes vid mobilisering — taga i anspråk de fartyg, hästar och fordon, som erfordras för krigsmaktens mobiliseringsbehov, samt reglera tillika systemet för de under fredstid behöfliga förberedelserna för nämnda behovs tillgodoseende. Syftet med dessa lagar är att bereda möjlighet att redan under lugna tider kunna på förhand träffa sådana anstalter, att vid blivande mobilisering fartyg, hästar och fordon genast kunna tagas i bruk. Enligt fartygsuttagningslagen skall ersättningen bestämmas efter de grunder, varom i rekvisitionslagen stadgas. Enligt häst- och fordonsanskaffningslagen skall värdet av det uttagna fastställas av särskilda mönstringsnämnder. Ersättningen skall bestämmas till belopp, som prövas skäligt med hänsyn till nödvändiga kostnader vid produktion eller återförsäljning, normal handelsvinst eller andra på prissättningen regelmässigt inverkan förhållanden.

Nu nämnda lagar kompletteras av vissa lagar om förfoganderätt. Allmänna förfogandelagen den 22 juni 1939 avser att möjliggöra åtgärder av olika slag för reglering av produktion och konsumtion av förnödenheter, som äro av vikt för folk- eller krigshushållningen. Lagen samma dag om förfogande i vissa fall över egendom för krigsmaktens beredskap (beredskapsförfogandelagen) avser att — oberoende av mobilisering, som ju kräves för rekvisitionslagarnas tillämpning — bereda möjlighet till ett snabbt tillgodoseende av de mera lokala behoven för en tillfällig förstärkning av försvarsberedskapen. Beträffande grunderna för bestämmande av ersättning för tillhandahållen egendom hänvisar beredskapsförfogandelagen till rekvisitionslagen; därvid har dock ej hänvisats till den ovan nämnda undantagsbestämmelsen i 5 § rekvisitionslagen att ersättning som regel ej skall utgå för kvarter m. m. — Det civila luftskyddets behov av förnödenheter m. m. tillgodoses genom lagen den 31 mars 1938 om förfoganderätt för luftskyddets behov.

I kungl. förordningen den 10 juni 1938 med närmare bestämmelser angående tillämpning av rekvisitionslagen (rekvisitionsförordningen) förekomma även stadganden om rekvisition av kvarter m. m. Sålunda upptagas i 8 § rekvisitionsförordningen bland annat följande föreskrifter om rekvisitionsskrivelses innehåll:

Vid rekvisition av *kvarter, stallrum eller plats under tak för material m. m.* angives den tid, under vilken det rekvirerade beräknas bliva taget i *anspråk*, det antal officerare av olika grader jämte vederlikar, underofficerare jämte vederlikar och manskap, för vilket kvarter skall beredas, de önskemål, som förefinnas i fråga om kvarterens belägenhet m. m., det antal hästar eller andra kreatur, som bör beredas stallrum, det utrymme under tak, som erfordras för materiel, samt, där rekvisitionen tillika omfattar *förplägnad och utfodring*, antalet portionstagare för hel dag eller för vissa mål mat jämte antalet rationer för djur av olika slag.

Vidare föreskrives i 14 § av förordningen:

Kvarter skall såvitt möjligt i tid av året, då sådant erfordras, vara uppvärmt och försett med lyse i nödig omfattning. I mån av tillgång skall kvartervärden tillhandahålla officerare och underofficerare sängplatser med sängkläder samt manskapet sänghalm eller dylikt. I övrigt är personalen berättigad till den bekvämlighet, som med hänsyn till de lokala förhållandena och vars och ens tjänsteställning kan anses tillbörligt.

I förevarande motioner framhålles att den här ovan återgivna bestämmelsen i 5 § första stycket rekvisitionslagen ofta lägger betydande hinder i vägen för erhållande av ersättning för kvarter och intrång av olika slag samt för därav vållade olägenheter, även om uppenbara billighetsskäl skulle tala därför, samt att bestämmelsen endast delvis uppmjukas av tillägget i paragrafens andra stycke. Efter omnämnande av stadgandena i 8 och 14 §§ rekvisitionsförordningen anföra motionärerna vidare:

Klart är att bestämmelser sådana som de anförda kunna ge rum för mycket olika tolkningar och vitt skilda utformningar av praxis. I många fall har det gått bättre än man med hänsyn till gällande bestämmelsers oklarhet eller restriktiva avfattning skulle ha anledning att förmoda.

I enskilda fall synas ersättningar ha utbetalats så pass rikligt att man känner sig tveksam om det kan vara lämpligt. Men i en hel del fall ha myndigheterna ådagalagt stark återhållsamhet med att lämna även rimlig och välmotiverad ersättning.

Ingendera av de anförda ytterlighetsriktningarna synes oss vara att anbefalla. Kostnaderna äro så stora att vi till fullo behjärta behovet av sparsamhet med statens medel även på detta område.

Å andra sidan förefaller det uppenbart att den enskilde har rätt till skälig ersättning för tillhandahållet kvarter o. s. v. liksom för andra former av intrång. Statsintresset kräver här att den enskilde bör vara skyldig att lämna vad som för försvarets behov kräves, men i enlighet med principen om enskild äganderätt bör han även vara berättigad till full ersättning för vad han tillhandahåller kronan. Avsteg från denna princip innebär i själva verket en godtyckligt avvägd form av beskattning för det allmännas behov av dem, som råka komma i det läget att utan ersättning tillhandahålla nyttigheter.

Rekvisition av kvarter intager i gällande rekvisitionslag en särställning i två avseenden. Dels skall enligt 5 § första stycket såsom huvudregel ersättning ej utgå för kvarter, vilken regel dock uppmjukas genom stadgandet i andra stycket av samma paragraf att ersättning må utgå, om inkvartering pågår så lång tid att kvartervärden därigenom åsamkas särskilda kostnader eller avsevärda olägenheter. Och dels skall enligt 13 § ersättningens bestämmande alltid ankomma på riksvärderingsnämnden och ej, såsom är regeln beträffande andra ersättningsfrågor när taxa ej är tillämplig, på de lokala värderingsnämnderna. Genom den till innevarande riksdag avlåtna propositionen nr 252 avses att i sistnämnda hänseende, eller sålunda beträffande sättet för ersättningsfrågornas behandling, jämställa inkvartering med annan rekvisition. Anledningen härtill är främst att man velat vinna en lättnad i den arbetsbelastning som handläggningen av inkvarteringsärenden medför för riksvärderingsnämnden. Utskottet har i ett samtidigt härmed avgivet utlåtande, nr 43, tillstyrkt bifall till propositionen.

I förevarande motioner åsyftas åter ändring av rekvisitionslagens bestämmelser om i vad mån ersättning skall utgå för inkvartering; enligt motionärerna bör skälig ersättning därför alltid utgå. Genom den i propositionen föreslagna lagändringen synes motionärernas önskemål bli tillgodosett såtillvida som vid ersättningsfrågornas avgörande av de lokala värderingsnämnderna större möjligheter kunna antagas föreligga att taga hänsyn till omständigheterna i det enskilda fallet. Av propositionen framgår att sedan slutet av år 1939, då rekvisitionslagen började tillämpas, intill den 6 april 1940 icke mindre än 218 ärenden om ersättning för inkvartering underställts riksvärderingsnämndens prövning och att i samtliga av nämnden avgjorda ärenden med undantag av ett i enlighet med den lokala nämndens tillstyrkan sådant fall ansetts vara för handen att ersättning skäligen bort utgå. Varken av motionerna eller eljest har utskottet erhållit kännedom om något fall då gällande bestämmelser uteslutit ersättning för inkvartering, ehuru uppenbara billighetskäl talat för att ersättning tillerkänts vederbörande. Enligt utskottets mening måste bestämmelserna anses medgiva möjlighet till ersättning där så med hänsyn till de särskilda förhållandena finnes skäligt. Med hänsyn härtill har utskottet icke ansett sig böra tillstyrka någon framställning till Kungl. Maj:t om ändring av lagens bestämmelser härutinnan.

Då motionärerna i övrigt ej angivit några punkter på vilka rekvisitionslagstiftningen skulle revideras, får utskottet hemställa,

att förevarande motioner icke måtte till någon riksdagens åtgärd föranleda.

Stockholm den 24 maj 1940.

På första lagutskottets vägnar:

K. SCHLYTER.

Vid detta ärendes behandling hava närvarit:

från första kammaren: herrar *Schlyter*, *Gärde*, *Karl Emil Johanson**, *Wagnsson*, *Eskhult*, *Karl Karlsson*, *Karl Johan Olsson* och *Sandorf**;

från andra kammaren: herrar *Lindqvist* och *Lindmark*, fru *Östlund** samt herrar *Gezelius*, *Berg**, *Lindberg* i Stockholm, *Werner* i Höjen och *Nilson* i Eskilstuna.

* Ej närvarande vid utlåtandets justering.